

СПОГАДИ

Григорій Порфирович Кочур
(17 листопада 1908 р., Феськівка,
Сосницький повіт, Чернігівська
губернія —
15 грудня 1994 р., м. Ірпінь) —
український перекладач, поет,
літературознавець, громадський
діяч, шістдесятник, перший завідувач
кафедри української літератури
Вінницького державного
учительського інституту.
(продовження. Початок № 1-3.)

Шановний Андрію Григоровичу!¹

Мені випало щастя у передвоєнні три роки (1938-1941, коли стала студенткою Вінницького педінституту, слухати лекції Григорія Порфировича Кочура, відвідувала заняття літературного гуртка, яким керував наш улюблений викладач.

Збереглися мої щоденникові записи з тих років. Їх писала ще юна, «жовтодзьоба» студентка, селянська дитина.

Тепер на основі тих записів я написала короткі спогади і хотіла б їх передати Вам. Вони нічим не примітні, але правдиві, щирі.

Якщо мені правильно вказали Вашу адресу і мій лист дійде до Вас, то прошу відповісти і я вишлю спогади.

Недавно слухала Вас у цікавій передачі «Суботні зустрічі» і пробувала зателефонувати у студію, та не вдалося зв'язатися, телефон увесь час був зайнятий.

На цьому будьте здорові.
З пошаною Марія Іванівна Іщук.
23.II.1999 року

¹ Кочур Андрій Григорович (13.02.1933-10.12.2016) — син Кочура Григорія Порфировича.

Згадуючи вчителя

У 1938 році, після закінчення середньої школи, я стала студенткою Вінницького педагогічного інституту.

Мені випало щастя вже на першому курсі слухати лекції молодого тоді ще (тридцятирічного) викладача Григорія Порфировича Кочура. Спершу — «Теорію літератури», а в другому півріччі — «Західно-європейську літературу».

Не стану багато говорити про те, що всі ми, студенти, одразу були зачаровані, захоплені його лекціями. Навіть складні теми він умів зробити доступними нашому розумінню. Пам'ять його дивовижна. Завжди вільно оперуючи матеріалом, розвивав думку не поспішаючи, виразно. І, тому, все, про що він говорив, якось легко і міцно вкарбовувалось у пам'ять.

Замість розповіді наведу запис із свого щоденника, щоденника першокурсниці.

«4.VI.1939 року. Сьогодні в нас хвилюючий день. Це передостанній день наших занять, скоро здамо два іспити і перейдемо на другий курс.

До деяких наших лекторів ми ставимося з повагою і любов'ю. До таких належить викладач західно-європейської літератури Григорій Порфирович Кочур.

Наш перший курс (дві групи) вирішив зібрати гроші і купити квіти, щоб подарувати їх Кочурові. Гроші зібрані. Сьогодні останні лекції Кочура в нас. Ранком ми ждемо Левицьку Тамару, яка вже повинна принести готовий букет. Нарешті вона прийшла з квітами. Тут було багато великих рожевих і темно-червоних троянд, великих квіток червоного маку, багато червоної й рожевої півонії, дрібного пахучого жасміну. Букет був на славу.

Щоб не зів'яв, його поставили в кутку за столами у відрі з водою, яке не знати звідки, встигли стаскати дівчата. Аудиторія гуділа від розмов і вигуків, і лише прихід лектора припинив цей шум.

Третя лекція (пара). Заходить Кочур. Ми сьогодні особливо уважно стежимо за ним, вслухаємося в його слова і намагаємося розгадати, чи не дізнався він про нашу таємницю. Та ні, цього не видно. Він спокійний, як завжди.

Проте хтось доніс деканові про наш намір і декан вирішив перешкодити цьому.

Тож перед початком другої години лекції (в час перерви) декан зайшов до нас і нібито почав говорити про іспити, а закінчив тим, що об'явив нам про такий нечуваний закон: заборону дарувати лекторам квіти й подарунки. Коли вже зайшов (після дзвінка) в аудиторію Г. П. Кочур, декан ще раз голосно повторив: «Предупреждаю, чтобы этого не случилось у вас». Тоді Кочур сказав: «Це така вже звичка декана, «предупреждать» завжди».

Аудиторія вибухнула сміхом. Декан (М. Д. Буглов) під оплески і загальну нашу радість поспішив залишити нас.

А квіти ми все-таки вирішили дати, не дивлячись на заборону. Коли почувся дзвінок і Кочур говорив останні слова, Левицька з букетом стала перед ним. Вона від імені двох груп висловила йому подяку за хороше викладання курсу, побажала Кочурові найкраще провести літо і сказала, щоб життя його було барвисте, як ці квіти. Він же запитав, чи дозволимо йому відповісти нам, і ми ствердно закричали.

Григорій Порфирович почав говорити коротко, але було помітно, що був зворушений нашими оплесками, навіть трохи почервонів. Він сказав, що для вчителя це дорого і найприємніше, коли його цінують учні, а потім додав, що, звичайно, наше життя і без його побажань буде цвісти, мов квіти. В кінці нагадав, аби ми за літо прочитали потрібні нам художні твори.

Під бурхливі оплески він пішов до виходу, а ми хвилиною ринули в двері, за ним, перевертаючи стільці. Ми були щасливі, що він не послухав декана і взяв квіти. (Коли йому піднесли букет, то одна дівчина стала біля дверей держати їх, щоб Кочур несподівано не втік, як це він міг би зробити. Але він це помітив, і вже виходячи, запитав: «Ви тримали двері для того, щоб не зайшов декан?». З цього ми дуже сміялися і були втішені»).

З великою користю для себе ми відвідували консультації Григорія Порфировича, а потім і заняття літературного гуртка, яким він керував.

Григорій Порфирович завжди спонукав нас до роздумів, до пошуків істини, чого ми не мали під час навчання у старших класах середньої школи (то були відомі всім 1937-1938 роки). У школі нас не привчали думати, сумніватися, шукати. Саме в ті роки ми, юні, повинні були сліпо вірити всьому, що нам утовкмачували на уроках, або підносили в підручниках. Саме тоді, в 1937 році було репресовано у нашій Літинській СШ двох кращих учителів: учителя географії Андрія

Хомича Осадчука (родом із села Кусиківці Літинського р-ну) та учителя математики Ковтуна. Саме тоді в наших підручниках з української мови було скрізь викреслено, замальоване слово «фашизм», «фашисти». І доскіпуватись, чому це так, ми вже не мали права, інакше самі могли б потрапити в число «ворогів народу». (Щодо цього, то я вже мала невеликий, але страшний, сумний досвід).

Ми не знали, наприклад, справжнього П. Тичину, а тільки його нові вірші про партію, про Олесю Кулик ... тому ми майже діти, не сприймали поета і з задоволенням повторювали поміж собою поширені тоді куплети, що «Тичина пише вірші, та все гірші, та все гірші, та всі — як один, та всі — як один!»...

<...>

Його лекції (Г. П. Кочура — А.В.) були святом для нас. Вести конспект за ним було легко, бо говорив він не поспішаючи і знав, на чому слід загострити увагу, що підкреслити інтонацією. Адже підручника з теорії літератури для нас не існувало і конспект лекцій був дуже цінним джерелом при підготовці до екзамену. У мене зберігалися конспекти лекцій Г. Кочура з теорії літератури і після війни у мене попросив їх Б. Буяльський (як джерело, посібник, орієнтир для підготовки лекцій з теорії літератури в інституті).

А як виразно, гарно і просто читав Григорій Порфірович уривки поезій (і завжди напам'ять, чим заохочував і нас наслідувати його приклад!). Багато поетичних творів запам'ятовувалось мені вже в час лекцій. <...>.

При вивченні поетичних жанрів читав цікаві зразки епітафій, пародій, епіграм... <...>.

Восени 1939 року ми, студенти другого курсу, як і всі інші, з хвилюванням і радістю сприйняли приєднання західноукраїнських земель до нашої Великої України. На цю подію відреагував і наш керівник літературного гуртка Г. Кочур. У планах роботи гуртка появились нові теми і дуже поживалась наша діяльність.

Літгуртківці одержали завдання готувати реферати про життя і творчість західноукраїнських письменників і незабаром уже виступали на заняттях гуртка з доповідями. Кращі з них були винесені на наукову конференцію інституту.

Згадую, що Галина Лісова (наша однокурсниця) опрацювала тему «Забобон» Леся Мартовича і виступила з нею на занятті літгуртка.

Мені ж дісталась тема «Маркї Черемшина», над якою я працювала з великим задоволенням і насолодою, бо пізнала завдяки знайомству з його новелами таку поетичну, милу гуцульщину, її людей, особливості їх говірки, що потім стане мені в пригоді, коли доведеться бувати в тих краях, а ще біля тридцяти років жити і працювати на Львівщині. Так реферат Болеслава Буяльського, студента другокурсника, «Руська трийця», був високо оцінений Г. П. Кочуром, винесений на наукову конференції. і прочитаний 3.IV.1940 року.

Того ж дня ми слухали на конференції і доповідь Г. П. Кочура про поезію Івана Франка. Цілий світ, нове поле української культури, відкрився перед нами. У своєму щоденнику про доповідь Г. П. Кочура я записала коротко: «Дуже цікаво прочитана, наш Кочур — геній!».

6.IV.1940 року із доповіддю «Тимофій Бордуляк» виступив Євген Щедрівський, улюбленець курсу, талановитий поет, що загине на війні у березні 1943 року. У моєму щоденнику про доповідь Щедрівського запис: «Для студента дуже хороше. Робота його, на мою думку, більш інтересна, ніж робота Буглова». У цей день, 6.IV.1940 року — слухали доповідь і самого Г. П. Кочура «Про творчість Еміля Верхарна».

<...>

У березні 1941 року Григорій Порфирович доручив мені, третьокурсниці, написати для вінницької газети (не пам'ятаю котрої) статтю про осетинського поета Коста Хетагурова. При цьому вручив мені твори поета і літературу про нього. І стаття була надрукована, а я одержала в редакції відповідний гонорар. Г. П. Кочур при нагоді знайомив нас із працівниками газети і протоптував для нас стежку в газету.

Г. Кочур враховував нахили і смаки кожного літгуртківця, доручаючи розробляти певну тему. Під його керівництвом наш поет, той же Євген Щедрівський підготував і прочитав на одному із занять гуртка реферат «Байронічна поема».

Запис із щоденника 16.III.1941 року (3 курс ВДПІ): «Ще хочу записати свої враження від занять літературного гуртка, бо вчора відбулося його засідання. Від цього гуртка я завжди одержую задоволення, хоч учасник гуртка я не надто активний.

Учора заняття гуртка проходило з великою кількістю присутніх (повна аудиторія), а серед них і такі видатні люди майбутнього, як Щедрівський, Буяльський, Кирилюк, Поповський і багато інших ...

Щедрівський робив доповідь «Байронівська поема» Потім говорили про переклади віршів.

Кочур завжди сидить і слухає, малюючи щось, або розглядаючи якусь книжку.

Але як впливає на нас своєю присутністю.. Ця невелика й спрацьована передчасно, хвора людина (так нам здавалося, бо Григорій Порфірович був худорлявий і дуже багато працював, багато уваги приділяв кожному, хто того потребував).

Заняття гуртка завжди якісь урочисті, святкові...

Він завжди в кінці має щось сказати, висловити свої міркування, думки. У цих висловлюваннях ми ждемо щось нове, цікаве, і він не обманює наших надій ніколи.

Я ціную кожне його слово, Він — душа нашого гуртка».

Художню та наукову літературу ми могли брати із багатої інститутської бібліотеки, що знаходилась у «Мурах», але часто, при відсутності такої, Григорій Порфірович позичав нам книги із власної бібліотеки. Саме із неї давав мені твори Марка Черемшини з передмовою Миколи Зерова, видані в Україні. Що М. Зеров був учителем Г. П. Кочура, ми знали. Г. П. Кочур позичав Б. Буяльському книгу (машинопис, опрацьований у тверду палітурку) — лекції свого учителя Зерова для читання і використання у науковій роботі. Цю книгу я мала в руках і розглядала її. Ми і не здогадувалися, що на той час М. Зеров вже не було серед живих, що його разом із великою групою діячів української культури було розстріляно на Соловках 5.XI.1937 року «на честь 20-х роковин Жовтневої революції».

Будинок, у якому мешкали викладачі й студенти педінституту, по вул. Гоголя, 19, мав форму букви Г, тому з вікон нашої студентської кімнати ми бачили вікно кабінету Г. Кочура. Часто поглядали ми в той бік перед сном, але вікно все світилося і ми ніколи не могли дочекатися, щоб світло в ньому погасло. Він працював, працював ...

Із деякими зі студентів він мав тісніші, дружні взаємини. До таких належав Болеслав Адамович Буяльський. Учитель постійно інформував його про надходження в книгарню літературних новинок, котрі варто придбати. (Б. Буяльський міг це робити, бо, як кращий студент, одержував Сталінську стипендію, та ще й мешкав із батьками у Вінниці).

Саме через Буяльського ми, літгуртківці, тоді довідалися про поетичні переклади нашого Учителя і побачили їх надрукованими у хрестоматії з античної літератури 1938 року видання.

Ми закінчували третій курс, коли почалася та страшна друга світова війна, що розкидала нас по всіх усядах і забрала життя багатьох-багатьох...

Після війни почула у Вінниці від знайомого, що наш Учитель перебуває десь на засланні, нібито за те, що в час окупації щось писав і друкував...

Довго-довго ми на знали нічого про його долю.

Тільки через 47 років я зустрілася з Григорієм Порфіровичем. Це було в Києві.

23 квітня 1988 року почула оголошення по радіо, що в Будинку учителя відбудуться треті Нарбутівські читання, на яких виступить і Григорій Порфірович Кочур. І я поспішила туди.

Йому на той час йшов 79 рік. Але із зала піднявся і вийшов за кафедру рівною ходою стрункий, із молоджавим обличчям, трохи посивілий чоловік.

Звернувся до присутніх таким знайомим мені з давніх років спокійним, негучним, але виразним голосом.

Ясність і глибина думки, розміреність викладу. Ніби й не проминуло півстоліття з того часу, як слухала його на першому курсі інституту.

У час перерви я з хвилюванням, несміливо і ніяковіючи підійшла до Григорія Порфіровича. Що сказати йому? Адже я майже нічого не знала про нього за ці довгі роки. Розуміла, що тепер він мене не впізнає.

Привіталася. І спромоглася тільки висловити жаль із того приводу, що наша молодь була позбавлена можливості слухати його лекції протягом багатьох років.

Він на це нічого не відповів, промовчав.

Через два роки я ще раз бачила і слухала Григорія Порфіровича в музеї Максима Рильського в Голосієво.

У кімнаті на другому поверсі було тісно від бажаючих почути спогади про Максима Тадейовича. Навіть сходи, що вели на другий поверх, були заповнені людьми. Стоячи в натовпі, я ледве могла побачити за столом Григорія Порфіровича і Богдана Рильського. Вони розмовляли, а ми прислухалися до кожного слова. Розповідав про батька Богдан. Потім спогадами про свого мудрого друга-життєлюб

Максима Тадейовича поділився Г. Кочур. Його розповідь була жива, сповнена іскристого гумору. Він намалював, оживив цікаві епізоди і випадки із життя Максима Рильського, тонко передав його дотепи і гумор, його мудрість і життєрадісність. Як шкода, що ця розповідь не була записана на магнітофоні.

У своєму щоденнику я знайшла короткий запис про той день: «16 вересня 1989 р. (Дощі). Була у Рильського. — «Голосіївська осінь».

Слухала Григорія Порфировича Кочура. Як гарно, мудро він говорив, згадуючи Максима Рильського. В його ж стилі і з гумором. І ні слова зайвого».

Як радісно було бачити помолоділого, життєрадісного Григорія Порфировича, сповненого енергії, творчих сил! Розумію, що переміни у нашому суспільстві, демократизація, розгортання народного руху — все це вселяло надії на краще, пробуджувало творчу енергію».

У тому ж 1989 році вийшла книга Г. Кочура «Відлуння», за яку йому було присуджено республіканську літературну премію ім. Максима Рильського.

А йому вже йшов 82-й рік. Та задумів було ще так багато! Були й вірні друзі — талановиті поети та перекладачі, літературознавці, що тягнулися до Генія як бджоли до матки. І він віддавався праці сповна.

Появлялися його літературні статті, передмови до творів, переклади і оригінальні поезії («Інтинський зошит»), а в 1991 році книжка перекладів «Друге відлуння».

За ці здобутки Григорія Кочура було нагороджено Державною премією України імені Тараса Шевченка. Та, на жаль, вже аж посмертно.

Київ, січень-лютий-березень 1999 р.

Марія Іщук.

Іщук Марія Іванівна

Народилася 1 травня 1921 року в селянській родині на Поділлі (в селі Івча Літинського р-ну Вінницької області).

Семирічну школу закінчила в рідному селі (1935 р.), потім продовжила навчання у Літинській десятирічці, а в 1938 році поступила у Вінницький педінститут на мовно-літературний факультет.

Німецько-фашистську окупацію пережила в рідному селі, ледве вдалося уникнути відправлення на роботи в Німеччину.

Після визволення села у березні 1944 року почала працювати у школі, а з жовтня місяця того ж року пішла закінчувати навчання у педінституті.

У 1945 році закінчила (з відзнакою) Вінницький педінститут і була залишена працювати на кафедрі української літератури інституту.

З 1947-го по 1950 рр навчалася в аспірантурі при Львівському університеті ім. І. Франка (під керівництвом М. С. Возняка).

Потім (до осені 1954 р.) працювала науковим співробітником відділу етнографії та народної творчості Інституту суспільних наук АН УРСР.

У 1953 року захистила кандидатську дисертацію.

У 1954 році перейшла на роботу у Львівський педінститут, який у 1960 році був приєднаний до Дрогобицького педінституту ім. І. Франка.

У 1965 році переїхала з сім'єю у Вінницю, де працювала у рідному педінституті до 1973 року. Потім — знову Львів, праця в університеті на факультеті журналістики (до пенсії). З 1987 року проживаю в Києві.

28 березня 1999 року.

(Лист, спогади та біографічну довідку подано в авторській редакції, правопис збережено)

Висловлюємо щиру вдячність

Марії Кочур — директорці музею Григорія Кочура (м. Ірпінь)

за надані архівні матеріали.